

Odezírání

- specifická forma vizuální percepce řeči
- *vnímání orální mluvy zrakem a její chápání podle pohybů úst, mimiky tváře, výrazu očí, gestikulace rukou i celého těla* (Sovák, 1965)
- *dovednost jedince vnímat mluvenou řeč zrakem a pochopit tak obsah sdělení nejen podle pohybu úst, ale i podle mimiky obličeje, výrazu očí, gestikulace rukou, celkových postojů těla, situačních faktorů a kontextu obsahu mluveného.* (Krahulcová, 2002)
- je odhadování vyslovovaných slov z pohybů mluvidel – rtů, zubů, jazyka, lícních svalů
- odezřít lze v nejlepším 30% fonemické informace řeči
- nemůže nikdy zcela nahradit sluch a je vnímáno jako jeho nedokonalá náhrada
- při odezírání je třeba znát a dodržovat celou řadu pravidel, vytvářet vhodné podmínky a přizpůsobit se situaci

Podmínky odezírání

Vnější podmínky odezírání

- a) dokonalý a nepřerušovaný zrakový kontakt*
- b) osvětlení*
- c) vzdálenost mluvící osoby*
- d) řeč, její tempo a rytmus*
- e) způsob výslovnosti mluvícího*
- f) momentální situace*
- g) znalost tématu hovoru*
- h) další zdroje hluku (TV, rádio)*

a) zrakový kontakt

- je pro neslyšící *základním předpokladem vzájemného dorozumívání.*

b) osvětlení

- ideální je *denní rozptýlené světlo*
- obličej mluvící osoby by měl být natočený proti zdroji světla

c) vzdálenost mluvící osoby

- nedoslýchaví – 1-1,5m
- těžce sluchově postižení – 4m

d+e) řeč, její rytmus a tempo a způsob artikulace mluvícího

- jakákoli nesprávná artikulace ztěžuje odezírání
- artikulace by měla být *mírně zvýrazněná, ne však na úkor přirozenosti, mírně zpomalená a pečlivá*
- *rychlé nebo naopak pomalé tempo řeči* či dokonce *slabikování* působí *negativně* na možnost odezírání
- *pauzy*, které člení výpověď na logické celky
- *správné frázování*

Vnitřní podmínky odezírání

- vnitřní předpoklady pro úspěšné odezírání u každého člověka jiné
- *vnitřní psychické a somatické podmínky trvalejšího i aktuálního rázu*
  - momentální zdravotní stav
  - stav zraku
  - nemoc a bolesti
  - únava
  - pozornost
  - emoční a motivační stránka
  - míra uspokojení potřeb
  - pozitivní citový kontakt
  - postřeh a pohotovost
  - paměť
  - vrozené předpoklady pro rozvoj dorozumívacích dovedností

Stupně odezírání

- rozlišujeme **tři stupně odezírání**, které na sebe postupně navazují a každý musí projít nejprve stupněm nižším, aby se mohl dostat ke stupni vyššímu

a) odezírání ideovizuální, globální, pasivní, primární

- *faciální obraz je spojen s představou, nikoliv s artikulovaným slovem*
- jednoduchá vstupní forma odezírání,

b) odezírání vizuálně-fonetické, technické, lexikální

- **tohoto stupně dosahuje sluchově postižené dítě či jedinec :**
  - 1) *když začíná mluvit, v období vyvozování hlásek a slov*
  - 2) *na začátku metodického nácviku odezírání u ohluchlých*

c) odezírání ideativní, rozumové, integrální

- základem je poznávat faciální formu mluveného slova, uložit do zrakové paměti globální obraz slova nebo celé věty a z celku usuzovat na význam, obsah výpovědi
- odezírání tak dostává **komplexní a konečnou formu**

Složky odezírání

Dvě základní složky odezírání :

- technická a psychická složka

1) technická složka

- viditelnost hlásek :

a) samohlásky

- jsou kostrou vizuální částí mluvy
- tvoří v českém jazyce zhruba 40% všech hlásek (viz graf 1) a proto jsou označovány jako "body optické opory",
- liší se od sebe jen velikostí čelistního úhlu, zaokrouhlením či zaostřením tvaru úst, pohybem jazyka dopředu nahoru nebo dozadu nahoru

b) souhlásky

- jejich odezírání je pro rozpoznání slov mnohem důležitější než odezírání samohlásek

- co se týče viditelnosti a rozpoznatelnosti souhlásek, *vzájemně se v podobných ústních obrazech pohlcují* a **dělí se** na základě typických vizuálních obrazů a typických artikulačních pohybů **do kinematických skupin**

■ kiném

- jednoduchý mluvně pohybový útvar, zrakem odlišitelný od jiných mluvně pohybových útvarů
- jednomu kinému neodpovídá jediný foném, ale několik fonémů.
- je jich **dvanáct** : **pět pro samohlásky**
(„a,á“, „e,é“, „i,í“, „o,ó“, „u,ú“)

sedm pro souhlásky

1. „p,b,m“ – **bilabiální** kiném,
2. „f,v“ – **labiodentální** kiném,
3. „t,d,n,t',d',ň“ – **lingvoalveolární** kiném,
4. „s,z,c,ř“ – kiném **ostrých sykavek**,
5. „š,ž,č“ – kiném **tupých sykavek**,
6. „l“, „r“, „j“ – **lingvoalveolární a vibrační** kiném
7. „k“, „g“ – **velární** kiném

- * „h“, „ch“ a velární „n“ nemají vůbec svůj kiném
- nejsou viditelné

- body optické opory – ne jen samohlásky, ale i souhlásky *bilabiální, labiodentální a některé alveolární* (m-a-y, -o-s-á)

b) psychická složka odezírání

(logické doplňování neúplných ústních obrazů a kombinační schopnosti)

- napomáhá tomu, aby mohly být **doplňovány mezery, nedostatky a neúplnost ústních obrazů**, a to tak, aby mohl vzniknout srozumitelný, smysluplný celek

- vlivy únavy, pozornosti, postřehu, pohotovosti, paměti, stresu, nervozity, motivace a aktuálního psychického stavu jedince

Metody odezírání

a) metoda čistého odezírání

b) metoda s příležitostnou, částečnou pomocí

c) metoda odezírání se systematickou pomocí

Metody usnadňující odezírání

a) prstová abeceda (daktylotika, daktylní řeč či daktylní abeceda)

b) fonemické posunkové kódy

1. Hand – Mund systém

2. Cued Speech (kódovaná mluva)

3. Chirografie

..

Typologie odezírajících

a) typ vizuální

b) typ motorický

c) typ smíšený

dále:

a) typ totální

b) typ parciální

c) typ smíšený

Metodika nácviku odezírání

- odezírání není bohužel komunikační schopnost, kterou lze získat spontánně nebo pouze praktickou činností
- *pravidelný, pečlivý, systematický a dlouhodobý výcvik*
- úkoly metodického postupu: **stanovení obtížnějších úkolů, zbystrování pozornosti a stimulace komunikační schopnosti**
- musí se **rozlišovat nácvik odezírání u malých dětí**, které se již se sluchovým postižením narodily nebo ho získaly během raného vývoje nebo nácvik odezírání u **jedinců, kteří ohluchli až během dospělosti**.
- nutnou podmínkou ke zvládnutí správného odezírání je **správný rozvoj zrakového vnímání**

Skupiny metodik nácviku odezírání

a) metodika nácviku odezírání u prelingválně těžce sluchově postižených dětí a mladistvých

b) metodika nácviku odezírání u postlingválně těžce sluchově postižených dětí a mládeže

c) metodika nácviku odezírání u dospělých těžce sluchově postižených

Význam zraku pro odezírání

- pro neslyšícího je jedinou vnímací cestou, kterou se může dorozumívat s ostatními (odezírání i sledování znakové řeči se uskutečňuje na základě zrakových vjemů)
- se správnou funkcí zrakového analyzátoru souvisí i:
schopnost prostorového vnímání, prostorové orientace a odhad vzdáleností
- společně ovlivňují schopnost odezírat
- **u refrakčních vad**
- v případě **strabismu nebo amblyopie** (poruchy binokulárního vidění) vznikají problémy s:

Rozvoj zrakového vnímání

- vyhledávání stejných **barev**, stejných **tvarů**
- pozorování **délky a velikosti**
- **využití dětských her**
- **neúplné obrázky**- vyhledávání co chybí
- **nácvik a rozvoj zrakového kontaktu**, zrakově-motorická cvičení